

FOLKLÓRNY FESTIVAL V RUSKEJ PORUBE – KULTÚRNE DEDIČSTVO RUSÍNŮV

FOLKLORE FESTIVAL IN RUSKÁ PORUBA – RUTHENIANS' CULTURAL HERITAGE

Viktória Bíziková

Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre

3.1.2 kulturoológia, 2. rok štúdia, externá forma štúdia

viktoriabizikova@yahoo.com

Školiteľ: **doc. PhDr. Ladislav Lenovský** (l.lenovsky@ukf.sk)

Kľúčové slová

festival, Ruská Poruba, Rusín, kultúrne dedičstvo, kultúra

Keywords

festival, Ruská Poruba, Ruthenian, cultural heritage, culture

V severovýchodnej časti Slovenska, obývanej rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom, nachádzame ich neobyčajne bohatú ľudovú kultúru. Prezentuje sa hlavne drevenou sakrálnou architektúrou, ľudovým umením, zachovalou obyčajovou kultúrou rodinného a kalendárneho cyklu, obradmi duchovného života, rusínskym jazykom, ľudovou hudbou, piesňami a tancom.

Kultúra a kultúrne dedičstvo Rusínov a Ukrajincov svojou pestrou mozaikou etnických a konfesiónálnych zvláštností predstavuje významnú zložku turistického potenciálu krajiny popri prírodných atraktivitách tohto územia. K jej zachovávaniu, šíreniu a prezentovaniu významne prispieva i obec Ruská Poruba prostredníctvom kultúrneho podujatia *Rusínske folklórne slávnosti*.

Cieľom príspevku je zmapovať genézu a vývoj vybraného organizovaného podujatia v kontexte rusínskej kultúry a zdôrazniť jeho kultúrny význam pre Rusínov (aj Nerusínov) žijúcich v obci a jej širšom okolí. Skúmaný kulturologický fenomén sme riešili v historickej determinácii s prelínaním do súčasnosti, z čoho je zrejme komparácia oboch období.

Ruská Poruba sa nachádza v Nízkych Beskydách na severovýchode Slovenska v doline potoka Sitnička. Z hľadiska súčasného územnosprávneho členenia leží v okrese Humenné v Prešovskom kraji. Podľa obecnej kroniky sa spomína jej vznik na zákupnom práve a prvá písomná zmienka pochádza z roku 1454 (*Kronika obce Ruská Poruba 1978 – 1993*, s. 4). V obci je potočná radová zástavba. Aktuálne v nej žije 248 obyvateľov

prevažne rusínskej národnosti (70 %) a gréckokatolíckeho vierovyznania (90 %). Svoj najväčší rozkvet obec zaznamenala v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia vybudovaním technickej, športovej a občianskej infraštruktúry, ako je pošta, obecný rozhlas, futbalové ihrisko, športové ihrisko, kultúrny dom. Vo veľkej miere k tomu prispela i národnostná politika štátu v otázkach menšinového školstva a kultúry. Podporovaná bola materská a základná škola s vyučovacím jazykom ukrajinským, kino, knižnica a organizovanie rôznych kultúrnych podujatí pre miestne obyvateľstvo.

V obci pravidelne vystupovali významné umelecké telesá rozvíjajúce kultúrny život Rusínov a Ukrajincov žijúcich na území Slovenska. Spomenieme napr. Poddukelský umelecký ľudový súbor v Prešove (PULS), Ukrajinské národné divadlo, neskôr Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. Konali sa rôzne besedy, výstavy, súťaže a i. za účasti významných osobností rusínskej a ukrajinskej národnosti nielen z kultúrnej, ale i politickej a spoločenskej oblasti.

Spomínané kultúrne príležitosti a udalosti boli významnými faktormi upevňovania a stimulovania identity Rusínov, ktoré zároveň prehlbovali kultúrnu a osvetovú činnosť menšiny a podmienili vznik vlastnej aktívnej činnosti v kultúrnej oblasti miestnych Rusínov. V roku 1979 sa konal I. ročník *Obvodových slávností piesní a tancov* v Ruskej Porube. Zakladateľmi a realizátormi tejto myšlienky boli vtedajší predseda Miestneho národného výboru v Ruskej Porube Demeter Ščerba

(*1922 – †1990) a PaedDr. Jozef Švarbalík (*1944), riaditeľ Okresného osvetového strediska vo Vranove nad Topľou.

Pri presadzovaní idey vzniku folklórneho festivalu vo veľkej miere zavážilo činorodé kultúrne zázemie obce a národnostné zloženie miestneho obyvateľstva. Obvodové slávnosti v Ruskej Porube boli jedinečným podujatím určeným rusínskemu a ukrajinskému obyvateľstvu v okrese Vranov nad Topľou podľa bývalého administratívneho členenia. Proces príprav aktivizoval inštitúcie verejnej správy a samosprávy, kultúrne a osvetové strediská a zariadenia, rôzne zväzy a združenia, ktoré participovali na folklórnom festivale z hľadiska personálneho, organizačného, finančného a materiálneho. Vo funkcii spoluorganizátorov sa okrem obce Ruská Poruba angažoval najmä Zväz Rusínov a Ukrajincov (ďalej ZRUS) v Prešove, Okresný výbor ZRUS Humenné, Okresné osvetové stredisko vo Vranove nad Topľou, Odbor kultúry Okresného národného výboru vo Vranove nad Topľou, spotrebné družstvo Jednota Vranov, Jednotné roľnícke družstvo Závada, Únia žien, Slovenský rozhlas Prešov. Každý z uvedených subjektov na troch prípravných zasadnutiach prevzal úlohy, ktorých plnením participoval na organizovaní kultúrneho podujatia v zmysle schváleného rozpočtu. Napríklad Jednota zabezpečovala stánky s občerstvením, JRD odovzdalo mäso na guláš, osvetové stredisko poskytlo obci ozvučenie a konferenčné služby, Odbor kultúry ONV a ZRUS odviekli finančný príspevok a dotovali vystúpenie niektorého z folklórnych súborov.

Redakcia národnostno-etnického vysielania Slovenského rozhlasu vo svojom vysielaní realizovala propagáciu podujatia medzi Rusínmi a Ukrajincami žijúcimi v regióne. Únia žien organizovala prehliadku a predaj výrobkov ľudových remesiel, umenia a ručných prác (napr. kobercov, čipiek, výšiviek, maľovaných vajíčok a pod.). Na svetonázorové záležitosti v súlade so štátnou ideológiou dohliadal Okresný výbor KSS vo Vranove nad Topľou. Technické služby Vranov postavili dočasné pódium lokalizované v miestnej časti *Barnovo* na futbalovom ihrisku.

Vlastný prírodný amfiteáter na kultúrne účely si obec vybudovala na svahovitom teréne v rokoch 1982 – 1983 svojpomocne.

Nachádzal sa za miestnou základnou školou a svoje poslanie plní i v súčasnosti. Od spomínaného roku výstavby na ňom každoročne v posledný májový víkend hostovali mnohí významní sólisti či duetá, folklórne skupiny a súbory, ľudoví rozprávači zo Slovenska i zahraničia v rámci družby a neskôr cezhraničnej spolupráce. Svoj umelecký priestor mali k dispozícii deti, mládež, dospelí i seniori, ale i príslušníci iných národnostných menšín žijúcich u nás.

Z rozsiahleho zoznamu účinkujúcich v multi-kultúrnom a multiregionálnom programe počas 35 ročníkov uvedieme okrem profesionálneho súboru PULS i Folklórny súbor (ďalej FS) Bukovčan, FS Vranovčan a FS Organina z Vranova nad Topľou, FS Zámutovčan zo Zámutova, FS Kalina a FS Chemlon z Humenného, FS Šarišan a FS Dúbrava z Prešova, FS Zemplín z Michaloviec, FS Vihorlat zo Sniny, FS Makovica zo Svidníka, FS Kamjana z Medzilaboriec, FS Železiar z Košíc a mnohé ďalšie domáce amatérske súbory a skupiny prevažne zo susedných obcí a širšieho okolia. Zo zahraničia boli častými hosťami súbory z Ukrajiny, Ruska, Poľska, Čiech a Maďarska, spomenieme napr. FS z Veľkého Berezného (UA), FS Podgúrzanie z Krosna (PL), FS Vlčnovianka z Vlčnova (CZE).

Súbežne so založením folklórneho festivalu vznikla v Ruskej Porube v roku 1979 miestna folklórna skupina *Porublanka* združujúca tri generácie členov, mužov i ženy. Na domácom folklórnom festivale každoročne prezentovali rusínsku ľudovú kultúru a jej folklorizované prejavy, rusínske piesne, tance a obrady svojho regiónu. Spracovávajú a inscenujú pásma „Žnyva“, „Svjatyj večur“, „Večurky“, „Svadba – Od vinka po sobaš“, „Na Jana“, „Prjadky“. Na báze reciprocity boli pozývaní na podobné kultúrne podujatia do iných hostujúcich obcí po celom Slovensku či susedných krajín, ktorých zástupcovia mali účasť na festivale v Ruskej Porube. Súčasní členskú základňu tvoria hlavne staršie ženy.

Názov podujatia *Obvodové slávnosti piesní a tancov v Ruskej Porube* nebol počas svojej existencie ustálený. Od roku 1993 sa prezentoval ako *Folklórne slávnosti Rusínov – Ukrajincov v Ruskej Porube*, neskôr ako *Folklórne slávnosti ukrajinsko-rusínskych piesní a tancov v Ruskej Porube*. Od roku 2012 sa podujatie koná vždy v prvý júlový víkend

pod názvom *Rusínske folklórne slávnosti Demetera Ščerbu in memoriam*, čím sa pripomína česť zakladateľa samotného kultúrneho podujatia, ktorý je medzi domácimi obyvateľmi dodnes uznávanou osobnosťou za zásluhy počas svojho pôsobenia v obci vo verejných funkciách.

V súčasnosti patria Rusínske folklórne slávnosti k etablovaným kultúrnym podujatiam so svojou históriou a tradíciou. Ponúkajú i doplnkový program a rôzne sprievodné aktivity ako napr. jazda na koni, ľudová veselica, predaj suvenírov a tovarov v komerčných stánkoch, rôzne atrakcie pre deti a pod. Festival každoročne navštívi okolo 600 – 700 účastníkov prevažne z okolitých obcí a miest (rekordne až cca 1500 v roku 1983). Podujatie predstavuje príležitosť na zábavu a stretnutie rodákov, príbuzných a známych. Návraty rodákov ku svojim koreňom, ku kultúre Rusínov, sú naplnené duchovnosťou a vyznačujú sa emocionálnosťou. Prežívanie slávnosti ako významnej udalosti je zrejmé zo samotných príprav na festivalový víkend jednak v obci, ako i v rodinách.

V rodinách má vplyv na odievanie. Deťom, mladej a strednej generácii diktuje festivalový „dress code“ najlepši a najnovší odev zo šatníka. Staršie ženy nosia na festival sviatočný odev podobne ako do cerkvi (kostola): „gerok“, „chustku“, „bľuzku“, „fartuch“, „kabat“ a „podolok“, prípadne skladané sukne a kostýmy; muži si dávajú oblek. Pripravujú sa príležitostné jedlá ako na *odpust* (hody) a schádza sa príbuzenstvo podobne ako počas najvýznamnejších cirkevných sviatkov v roku – Veľká Noc a Vianoce. Pôvodný jedálny lístok v rodinách počas festivalu tvorili pokrmy ako „polyvka z kurky“, „brezľované mäso s bandurkami“, „kapusta s chľibom“, „mačanka s chľibom“, „kolači“, „krepľi“, „pagači“, „tatarčany perohy“, „holubky“. Prienikom súčasných gastronomických prvkov do tradičnej rusínskej kuchyne sa spestril sortiment podávaných jedál o rôzne druhy mäsa, príloh a zákuskov z piškótového cesta, menej kysnutého. Avšak naďalej najviac rozšírené súčasné festivalové rodinné menu predstavujú chlebičky, kurací vývar, bravčové rezne, fašírky, zemiakový šalát. Z alkoholických nápojov domáca pálenka, vodka, pivo.

V rámci obecných príprav pred konaním festivalu miestni obyvatelia v akcii „Z“

odpracovali v dedine stovky brigádnických hodín s cieľom jej estetizácie a údržby. Upravovali sa priestranstvá nielen v okolí prírodného amfiteátra, ale i na miestnom cintoríne, pred kultúrnym domom, obecným úradom, miestnou školou a škôlkou. Čistil sa potok, kosila sa tráva, realizovala sa výsadba nízkej zelene a stromov, natieralo sa zábradlie popri štátnej ceste a na parkovisku. Kolektív miestnych sa spoločne pričičinoval o vytvorenie dôstojných podmienok na konanie slávnosti a privítanie vyššieho počtu návštevníkov v dedine. V súčasnosti sa táto činnosť v obci realizuje ťažšie. Dôvodom je starnúce obyvateľstvo a výrazná pracovná migrácia občanov v produktívnom veku, no napriek tomu sa lokálne spoločenstvo mobilizuje v rámci svojich možností.

Transformácia spoločnosti a výrazné politické, legislatívne a ekonomické zmeny po roku 1989 priniesli nové výzvy, príležitosti a možnosti. Delegovaním rozhodujúcich kompetencií na lokálnu úroveň sa obec stáva kľúčovým aktérom v rozvoji kultúrneho života. Organizovanie kultúrnych podujatí, ako je folklórny festival, si vyžaduje prepojenie kompetencií manažérskych, marketingových a ekonomických. Odporúča sa aplikovať kooperatívny manažment a budovať partnerstvá. Uvedený príklad organizačnej spolupráce z minulosti poukazuje na fakt, že sieťovanie subjektov malo svoj prínos a význam vzhľadom na vytýčený cieľ. Jednotlivo najzložitejšou úlohou v celom procese organizovania v súčasnosti je finančné zabezpečenie folklórneho festivalu. Rozpočet Ruskej Poruby neumožňuje podieľať sa na finančných výdavkoch súvisiacich s kultúrnym podujatím a príjem zo vstupného predstavuje zlomok oproti skutočným nákladom. Miestni zástupcovia obce oslovujú podnikateľskú verejnosť o sponzoring a hľadajú filantropov. Zároveň sa obec angažuje v predkladaní žiadostí o dotáciu v programe *Kultúra národnostných menšín* vyhlasovanom Úradom vlády Slovenskej republiky na príslušný kalendárny rok (1).

V obci s absentujúcimi vedúcimi osobnosťami v dôsledku jednak rapidného poklesu počtu obyvateľstva za posledné roky a taktiež chýbajúcej edukácie inteligencie potrebnej na personálne obsadenie pracovných pozícií v samospráve a v manažovaní kultúr-

nych aktivít minority je zložitá presadiť sa v náročných podmienkach. K súčasnému stavu prispieva i agrárna minulosť obce, vzdialenosť Ruskej Poruby od ekonomických centier a jej periférnosť spôsobujúca hospodársku zaostalosť a ekonomickú nestabilitu.

Napriek mnohým negatívnym atribútom obec zachováva, prezentuje a rozvíja rusínsku kultúru. Usporadúvaním folklórneho festivalu sa zvyšuje kultúrne povedomie o lokalite a regióne a prehľbuje sa lokálna identita. Vznikajú sociálne príležitosti a možnosť trávenia voľného času. Jedinečnosť, kolektívnosť a odovzdávanie hodnôt pre ďalšie generácie sú zdrojom silnej atmosféry, emocionálneho vnímania podujatia jeho účastníkmi. V lokálnom spoločenstve, no i v medzilokálnych kontextoch dochádza k vytváraniu nových organizačných štruktúr a zmene kolektívneho vedomia i myslenia jednotlivca. Zabezpečovanie podmienok podujatia si vyžaduje koordináciu ľudských zdrojov a združovania ekonomických prostriedkov (Kesner, 2005, s. 51). Jednou rovínou je kvalita interpersonálnej interakcie a druhou, nemenej dôležitou, sú možnosti sebarealizácie jednotlivca. V našich intenciách môže ísť o domácich členov štruktúr, organizátorov, producentov folklórneho festivalu ako hlavného alebo vedľajšieho produktu (bližšie Čukan, 2008, s. 116 – 123).

Môžeme konštatovať, že *Rusínske folklórne slávnosti Demetera Ščerbu in memoriam* v Ruskej Porube sú miestnou formou sviatkovania, významným nositeľom kultúry a podporovateľom folklorizmu. Obsahujú hodnoty kultúrneho dedičstva, ktoré sú najvýznamnejším faktorom formovania a udržiavania kultúrnej identity (bližšie Lenovský, 2008, s. 98 – 114). Zároveň majú potenciál podporiť kultúrny cestovný ruch so zabezpečením ekonomického a marketingového prínosu v oblasti, ktorá síce nedisponuje konkurenčnou výhodou turisticky atraktívnych destinácií, no ponúka uspokojenie duchovných a kultúrnych potrieb.

Poznámky

- (1) Dotačný program Kultúra národnostných menšín sa člení na viaceré podprogramy tak, aby bol naplnený cieľ tejto výzvy, ktorým je zachovanie, vyjadrenie, ochrana a rozvoj identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín, výchova a vzdelávanie k právam národnostných menšín, interetnický a interkultúrny dialóg a porozumenie (www.narodnostne-mensiny.gov.sk, 2014-10-03).

Literatúra

- ČUKAN, Jaroslav. 2008. Cestovný ruch, kultúra a ekonomika. In: *Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo. Učebné texty k vybraným problémom*. Nitra : UKF v Nitre, 2008. 168 s. ISBN 978-80-8094-229-8
- KESNER, Ladislav. 2005. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha : Grada, 2005, s. 51.
- LENOVSKÝ, Ladislav. 2008. Kultúrne dedičstvo v multikultúrnom svete. In: *Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo. Učebné texty k vybraným problémom*. Nitra : UKF v Nitre, 2008. 168 s. ISBN 978-80-8094-229-8
- Obecná kronika Ruská Poruba od roku 1978 do roku 1993*. Obecný úrad Ruská Poruba.
- Žiadosti o dotácie na kultúru národnostných menšín. [online]. 2014. Dostupné na internete: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/ziadosti-o-dotacie-na-kulturu-na-rodnostnych-mensin-> [cit. 2014-10-03]

Informátor a informátorky

- Helena Andrejcová, rod. Karasová (*1957)
Demeter Ferko (*1951)
Anna Ščerbová, rod. Kurejová (*1929)